

**ЖАМИЯТ АЪЗОЛАРИ ОНГИДА ЭКОЛОГИК ТАФАККУРНИ
ШАКЛЛАНТИРИШ**

Мингбаев Рахим Хужаевич

Жиззах давлат

педогогика университети тадқиқотчиси

Аннотация: Ушбу мақолада жамият аъзолари онгида экологик тафаккурни шакллантириш, уларни экологик муносабатларнинг фаол иштирокчиси сифатидаги роли, экологик муносабатларда толерантлик тамойилининг аҳамияти ёритиб берилган. Ўзбекистонда халқаро экологик ижтимоий-сиёсий муносабатларни толерантлаштиришнинг ички ва ташқи омиллари хусусида баён қилинган.

Калит сўз: экология, экологик муносабат, экологик тафаккур, толерантлик, экологик вазиятни прогнозлаштириш, глобал муаммо.

Аннотация: В данной статье описывается формирование экологического мышления в сознании членов общества, их роль как активных участников экологических отношений, значение принципа толерантности в экологических отношениях. Описаны внутренние и внешние факторы толерантности международных экологических социально-политических отношений в Узбекистане.

Ключевые слова: экология, экологическое отношение, экологическое мышление, толерантность, прогнозирование экологической ситуации, глобальная проблема.

Abstract: This article describes the formation of environmental thinking in the consciousness of members of society, their role as active participants in environmental relations, the importance of the principle of tolerance in environmental relations. Internal and external factors of tolerance of international environmental socio-political relations in Uzbekistan are described.

Key words: ecology, environmental attitude, environmental thinking, tolerance, forecasting the environmental situation, global problem.

Жамият экологик муносабатларида, муайян ижтимоий онг шакли доминантлик ролига, функционал аҳамиятига қараб, инсон онгида толерантлик феноменини тарбиялашнинг педагогик-дидактик йўналишлари шаклланган ва функционал конкретлашмоқда. Бу жараёнда “экологик толерантликнинг самарадорлиги – жамиятда ҳукмрон: мифологик, диний, ахлоқий, эстетик ва илмий-оммавий онг

даражаларининг бир-бирига мос келишига боғлиқ”¹ бўлиб, толерантлик феноменининг интегратив-универал характерини намоён қилади.

“Табиат-жамият-инсон” тизимида инсонларнинг табиий атроф-муҳит муҳофазасига, ресурсларидан рационал фойдаланишга йўналтирилган ижтимоий фаолиятида, умумий маънода **табиатга экологик муносабат толерантлигини**, хусусий маънода – **табиатга экологик маданий муносабатини** тарбиялаш технологияси ва жараёнини комплекс-системали ўрганиш – глобал муаммолар ечимини топишда муҳим назарий-методологик ва амалий-праксиологик аҳамиятга эга.

Шахс онгида экологик толерантлик фазилатини шакллантириш ва уни “моддийлаштириш”: **бир томондан**, умуминсоний характерга эга универсал ижтимоий муаммо ҳисобланади. Лекин, **иккинчи томондан**, муайян индивид, шахс, ижтимоий бирлик ва миллатларнинг экологик эҳтиёжлари, мақсадлари, манфаатлари, маънавий-маданий ривожланиш даражалари индивидуаллиги, уларга дифференциаллашган ёндашувни тақозо қилади.

Бошқача қилиб айтганда, экологик фаолият субъектларининг эҳтиёжлари, манфаатлари, мақсадлари муқобиллиги ва индивидуаллиги, толерантлик тамойилга муносабатларида умумийликни истисно қилмайди, аксинча, уларни конкретлаштиради. Энг муҳими, экологик муаммоларнинг глобал кескинлашувининг олдини олиш ва оқибатларини бартараф қилишда толерантликнинг роли ҳақидаги илмий таълимотлар муқобиллиги ҳам, сиёсий ҳаракатлар стратегиясидаги фарқлар ҳам, мутлақо шартли ва нисбий характер касб этади².

Шу қонуниятга кўра, Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси илмий-тадқиқот институтлари, олий таълим тизими фаолиятида экологик толерантликни шакллантириш ва ривожлантиришда, уларнинг функциялари дифференциаллашуви кузатилади, яъни:

---

¹Айматов А.Қ. Шахснинг табиатга экоэстетик муносабатини шакллантириш масалалари. –Т.: “Фан ва технология”, 2017, 77-78 бетлар.

²Қаранг: Қўлдошев А. “Марказий Осиё давлатларида экологик муносабатларини бошқаришнинг демократик ва гуманистик тамойиллари” монография. Т.: “Фан” нашриёти. – 2014., 24-Б

табиатунослик фанлари: мамлакатда алоҳида муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларнинг давлат кадастрини тузиш; йўқолиб кетиш эҳтимоли бўлган ўсимлик ва ҳайвон турларини аниқлаб, “Қизил китоб”ларини яратиш ва уларни муҳофаза қилишнинг илмий асосларини ишлаб чиқиш; табиатни ифлослантирувчи моддалар таркибини ва уларнинг тарқалиш ареалини аниқлаш;

техника ва технологияга оид фанлар: саноат ва маиший чиқиндиларни қайта ишлаш, утилизация қилиш корхоналари тармоғини ривожлантириш; ишлаб чиқариш соҳаларини жойлаштиришнинг оптимал экологик техник-технологик мезонларини белгилаш; яқин ва келажакда экологик вазиятнинг антропоген таъсир натижасида динамик ўзгаришларини прогнозлаштириш;

ҳуқуқунослик фанлари: экологик толерантликни шакллантириш учун зарур ҳуқуқий маконни яратиш, омманинг экологик ҳуқуқий онгини, маданиятини шакллантириш;

иқтисодий фанлар: экологик ва иқтисодий рентабелликни оширишнинг илмий асосларини яратиш; фуқароларга табиатни асраб-авайлаш, ресурсларидан омилкорлик билан фойдаланишга оид иқтисодий билимларни тарғиб-ташвиқ қилиш;

оммавий ахборот воситалари: экологияга оид журналлар, газеталар, илмий ишлар тўпламлари, ахборот бюллетенлари нашр этиш; ахборот трансформациясида Интернет тармоғини ривожлантириш; экологияга оид телекўрсатувларни ташкил этиш; рекламаларни жорий этиш; экологик билимларни, илмий тадқиқот натижаларини оммалаштиришни асосий мақсадга айлантириши керак.

Экологик толерантликни шакллантиришда **ижтимоий-гуманитар фанлар** тизими, таълим-тарбиянинг нисбатан мустақил институти ҳисобланиб: **биринчидан**, педагогик-дидактик усул-воситалар, замонавий технологиялар индивидларнинг **экологик ижтимоийлашувини**, уларнинг зарур “экологик сифатларини” ривожлантиришни таъминлайди; **иккинчидан**, таълим-тарбия, тарғибот-ташвиқот институтларининг интеграциялашган тизими – баркамол экологик шахс, комил инсон ривожланишига, уларнинг интеллектуал ўзлигини намоён қилишига хизмат қилади; **учинчидан**, ёшлар онгида экологик тарихий тақдир умумийлиги ҳиссини, ягона табиатга, глобал экологик жамиятга дахлдорлик ҳиссини, ватанпарварлик туйғусини шакллантиради; **тўртинчидан**, шахс интеллектуал салоҳиятини, маданий савиясини юксалтириб, жамиятда унинг ижтимоий-экологик мақомини мустаҳкамлайди;

бешинчидан, ёшларнинг илмий дунёқарашини, фуқаролик экологик позициясини қарор топтиришда муҳим аҳамиятга эга.

Бу ҳақда Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев 2016 йил 18 октябрь куни Ислом ҳамкорлик Ташкилотига аъзо давлатлар Ташқи ишлар вазирлари кенгашининг 43-сессиясида сўзлаган нутқида: «Дунё шиддат билан ўзгариб, барқарорлик ва халқларнинг мустақкам ривожланишига раҳна соладиган турли янги таҳдид ва хавфлар пайдо бўлаётган бугунги кунда: маънавият ва маърифатга, ахлоқий тарбия, ёшларнинг билим олиш, камолга етишга интилишига эътибор қаратиш ҳар қачонгидан ҳам муҳимдир»³, деб жамият тараққиётида маънавий-маърифий омиллар аҳамиятини алоҳида таъкидлади.

Шу кўрсатмага асосан, мамлакатни ривожлантиришнинг 2017-2021 йилларга мўлжалланган “Ҳаракатлар стратегияси”да белгиланган вазифалар – таълим-тарбия институтлари фаолиятини, экологик толерантликни таъминлаш нуқтаи назаридан ислоҳ қилишни чуқурлаштириб, уларнинг фаолиятини янада такомиллаштиришни тақозо қилмоқда. Хусусан, олий таълим тизими бакалаврлари, магистрантлари ва докторантлари учун экологиядан дарсликлар ва ўқув-услубий қўлланмаларнинг янги авлодини яратиш, ахборот-ресурс марказлари фаолиятини такомиллаштириш зарур.

Бу жараёнда энг асосий вазифалардан бири – фан соҳалари, таълим йўналишлари ва ишлаб чиқариш тармоқларини интеграциялаштиришдан иборат. Зеро, илмий-текшириш институтлари фан тараққиётининг асосий йўналишларини, хусусан, табиатшунослик, техника ва аниқ фанларнинг: ишлаб чиқаришни автоматлаштириш ва компьютерлаштириш, замонавий ахборот коммуникацияси, био ва нанотехнологиялардан фойдаланишга доир методологик тавсиялар, амалий таклифлар беради.

---

³Мирзиёев Ш.М. Тинчлик, маърифат ва бунёдкорлик йўлида ҳамкорлик. //Халқ Сўзи. 2016, 19 октябрь.